

FÉNY ÉS ÁRNYÉK

CHURCHILL
ÉS A BLITZKRIEG

ERIK
LARSON

Winston Churchill miniszterelnökké válásának napján Hitler lerohanta Hollandiát és Belgiumot. Lengyelország és Csehszlovákia már elbukott, és mindössze két hét volt hátra a dunkerque-i evakuációig. Az elkövetkező tizenkét hónap során Hitler könyörtelen bombázásokkal 45 000 britet ölt meg. Churchillre hárult a feladat, hogy egyben tartsa az országot, és meggyőzze Franklin Rooseveltnél az elnököt arról, hogy Nagy-Britannia értékes szövetséges, és kész a végsőkig harcolni.

Erik Larson filmszerű részletességgel mutatja be, miként tanította meg Churchill a briteket „a félelemnélküliség művészetére”. Katasztrófa politika krónikája ez, ugyanakkor intim családi drámáké is. Larson naplókra, eredeti levéltári dokumentumokra, valamint egykor titkos – és nem egy esetben csak a közelmúltban kutathatóvá vált – hírszerzési jelentésekre építve új szemszögből ábrázolja London legsötétebb évét. Teszi ezt olyan mindennapi élményeken keresztül, amelyekben része volt Churchillnek és közvetlen környezetének.

A Fény és árnyék kiragadja az olvasókat napjaink csetlő-botló politikai szcénájából, és visszarepíti egy olyan korba, amikor Churchill ékesszólása, bátorsága és állhatatossága egy ország és egy család kötőanyagául szolgált.

ERIK LARSON

orosz nyelvet, történelmet és kultúrát tanult, ezt követően újságírásból szerzett diplomát. A Bucks County Courier Timesnál töltött rövid idő után Larson a The Wall Street Journal, majd a Time Magazine munkatársa lett. Cikkeket írt a The Atlantic, a Harper's, a The New Yorker és más kiadványok számára is. Seattle-ben él a feleségével és három lányával. Számos szeretett rácsálójuk a hátsó kertjükben van eltemetve.

Tudjon meg többet a könyvről:

www.eriklarsonbooks.com

[www.facebook.hu/MontBlancValogatás](https://www.facebook.com/MontBlancValogatás)

[www.facebook.hu/DreamKonyvek](https://www.facebook.com/DreamKonyvek)

„Larson jó érzékkel és rendkívül alapos kutatómunkával ragad meg lebilincselő emberi drámákat, amelyek segítségével lelkesítően ábrázolja a történelem egyik legtehetségesebb és legrettenthetőlenebb vezetőjét.”

BOOKLIST

„Van az íróasztalomon egy korai példány ebből a könyvből, amit csak úgy elkezdtem olvasni – és hirtelen megfeledkeztem az időről.”

THE SEATTLE TIMES

„Tele van ez a könyv olyan részletekkel, hogy az olvasó csak mereszi a szemét. Lebilincselő történetírói munka. Nem viszi túlzásba a hősiesség magasztalását, mégis erős vágyat ébreszt az emberben az igazi vezetés iránt.”

LIT HUB

„A nagy jelentőségű események, mint például a dunkerque-i evakuáció taglalása mellett Larson rávilágít bensőségebb történésekre, például arra, hogy aznap este, amikor tudomást szerzett a francia vezetők szándékáról, miszerint békét akarnak kötni Hitlerrel, Churchill szivart kínált körbe, hangosan felolvasta más országok vezetőinek támogató táviratait, és egy népszerű dal refrénjét énekelte, hogy bátorságot öntsön a vendégeibe.”

PUBLISHERS WEEKLY

ERIK LARSON

FÉNY
ÉS
ÁRNYÉK

CHURCHILL
ÉS A BLITZKRIEG

— részlet —

Komor várakozások

S ENKINEK NEM VOLT KÉTSÉGE, HOGY A BOMBÁZÓK JÖNNI FOGNAK. A védelem tervezése jóval a háború előtt kezdetét vette, bár a tervezők nem gondoltak semmilyen konkrét fenyegetésre. Európa az Európa. Ha a múltbéli tapasztalatok jelentettek valamiféle iránymutatást, bárhol, bármikor törhetett ki háború. Nagy-Britannia katonai vezetői az előző háború, az első világháború kínálta szemüvegen keresztül tekintettek a világra; abban a háborúban tömegesen veszttek oda katonák és civilek egyaránt, és sor került a történelem első módszeres légitámadásaira, amelyeket Anglia és Skócia felett, bombákat ledobó német léghajók hajtottak végre. E támadások közül az első 1915. január 19-én történt, majd több mint 50 hasonló következett, amelyek során hatalmas, irányítható léghajók úsztak be csendben az angol táj fölé, és 162 tonna bombát dobtak le, megölve 557 embert.

A bombák azóta nagyobbak és halálosabbak lettek, továbbá rafináltabbak; robbanáséleltetővel látták el őket, és olyan módosításokon estek át, amelyek révén zuhanás közben sivító hangot keltettek. A Sátán néven emlegetett hatalmas, 390 cm hosszú, 1800 kg-os német bomba egész háztömböket képes volt romba dönteni. A repülőgépek, amelyek ezeket a bombákat szállították, nagyobbak és gyorsabbak is lettek, magasabban repültek, aminek következtében könnyebben egéruat tudtak nyerni a honi légvédelem elől. 1932. november 10-én Stanley Baldwin, akkori miniszterelnök-helyettes előre jelezte az Alsóháznak, mi következik: „Úgy gondolom, jó, ha az utca embere ráébred, hogy semmilyen földi hatalom nem képes megvédeni őt a bombázástól. Bármit mondanak is neki, a bombázó mindig át fog jutni.” Az egyetlen

hatékony védekezés a támadásban leledzik, állította, „ami azt jelenti, hogy ha meg akarja védeni magát az ember, több nőt és gyereket kell megölnie, és gyorsabban, mint az ellenség”.

Nagy-Britannia polgári védelmének szakértői „letaglózó csapástól” tartva azt jövendölték, hogy a London elleni első légitámadás el fogja pusztítani a város nagy részét, ha pedig nem az egész, akkor is 200 000 polgári áldozatot fog követelni. „Általános volt a vélekedés, hogy Londonból percek múltán csak romok maradnak a hadiállapot kihirdetését követően” – írta egy alacsonyabb rangú tisztviselő. A légitámadások akkora rémületet keltenek majd a túlélők között, hogy milliók veszítik eszüket. „London napokra egyetlen hatalmas tébolyda lesz – írta. J. F. C. Fuller katonai szakértő 1923-ban. – Meg fogják rohamozni a kórházakat, leáll a közlekedés, sikoltozva esedeznek segítségért a hajléktalanok, feje tetejére áll az egész város.”

A Belügyminisztérium úgy becsülte, hogy ha a szokványos temetési protokollt követik, a koporsókészítőknek közel 200 000 m²-nyi „koporsófára” lesz szükségük, amit lehetetlen előteremteni. Nehéz kartonból, vagy papírmaséból kell majd koporsókat készíteniük, vagy kénytelenek lesznek egyszerűen lepelbe burkolva eltemetni a halottakat. „Egy tömeges temetéshez – vette fel az Egészségügyi Minisztérium skóciai ügyekben illetékes tisztviselője – a legmegfelelőbb sírtípus a lövészárók, ami elég mély ahhoz, hogy öt rétegben lehessen behelyezni a holttesteket.” A tervezők nagy gödrök lehető legkörültekintőbb kiásását szorgalmazták London és más városok peremén. A temetkezési vállalkozókat speciális képzésben kellett részesíteni a holttestek fertőtlenítését és a mérges gáz áldozatainak öltöztetését illetően.

Amikor 1939. szeptember 3-án Nagy-Britannia hadat üzent Németországnak válaszul Lengyelország lerohanására, a kormány számított rá, hogy bombázásnak és invázióknak néznek elébe. A küszöbön álló vagy folyamatban lévő inváziót jelezni hivatott fedőnév a „Cromwell” szó volt. A Tájékoztatási Minisztérium speciális röplapot bocsátott ki és juttatott el háztartások millióiba, „*A támadók legyőzése*” címmel. Ezt nem biztatásnak szánták. „Ahol az ellenség partra száll – figyelmeztetett a röplap –, rendkívül heves küzdelem lesz.” Arra utasította az olvasókat, hogy kövessék a kormány evakuációs instrukcióit. „Amikor megkezdődik a támadás, már túl késő lesz elindulni... **ÁLLJANAK KÉSZENLÉTBEN.**” A templomi harangok szerte Angliában elné-

multak. A feladatuk immár a riadóztatás volt; csakis akkor szólalhattak meg, amikor elhangzott a „Cromwell” jelzés, és kezdetét vette az invázió. Ha harangszót hallott az ember, az azt jelentette, hogy a közelben ejtőernyősöket láttak. Ekkor, szólt a röplap, „rongálják meg és rejtsek el a kerékpárjaikat, és semmisítsék meg a térképeiket”. Akinek van autója, „távolítsa el a gyújtáselosztót és a vezetőkeket, vagy ürítse ki az üzemanyagtartályt, esetleg vegye ki a karburátort. Ha nem tudják, hogyan kell ezt elvégezni, tudakolják meg most a legközelebbi szerelóműhelyben.”

A városokban és falvakban levették az utcanévtáblákat, és csakis a rendőrség által kiadott engedéllyel rendelkező embereknek adhattak el térképeket. A parasztgazdák a földjeiken hagyták a régi autókat és teherautókat, ekként akadályozva a katonákat szállító vitorlázógépek leszállását. A kormány szétosztott 35 millió gázmaszkot a civilek között, akik ezekkel jártak dolgozni, templomba, és lefekvés után is maguk mellett tartották őket. Speciális sárga festékkel vonták be a londoni postaládákat, amely mérges gáz jelenlétében megváltoztatta a színét. A szigorú első-tétítési rendelkezések olyan feketeségbe borították a város utcáit, hogy alkonyat után szinte lehetetlenné vált felismerni egy látogatót a vasútállomáson. Holdtalan éjszakákon a gyalogosok az autók és buszok elé léptek, lámpaoszlopoknak ütköztek, leléptek a járdaszegélyekről, vagy homokzsákokban buktak fel.

Hirtelen mindenki elkezdett figyelni a holdfázisokra. Nappal természetesen tudtak támadni a bombázók, de az volt a vélekedés, hogy sötétedés után csak holdfénynél képesek megtalálni a célpontjaikat. A telihold, valamint a már erősen dagadó, vagy még alig fogyó holdfázisok „bombázóhold” néven váltak ismertté. Vigaszt jelentett a tény, hogy a bombázók, és – ami fontosabb, – a kísérővadásaik kénytelenek voltak egészen a németországi bázisoktól a célig repülni, ami akkora távolság, hogy lényegesen csökkentette a hatékonyságukat és a pusztító erejüket. Ez azonban feltételezte, hogy Franciaország a hatalmas hadseregével és a Maginot-vonallal szilárdan állja a sarat, és ezáltal gátat szab a Luftwaffénak, emellett minden utat lezár a német invázió előtt. A brit védelmi stratégiának Franciaország kitarása volt a sarokköve. Franciaország elestére gondolni sem akartak.

„Enyhe kifejezés, hogy a hangulat nyugtalan – írta a naplójába 1940. május 7-én Harold Nicolson, aki rövidesen a Tájékoztatási Minisztérium parlamenti titkára lett. – Tulajdonképpen féle-

lemmel teli a léggömbök.” Nicolson és a felesége, Vita Sackville-West íróknak megállapodtak, hogy inkább öngyilkosságot követnek el, mint hogy a német támadók fogságába kerüljenek. „Kell, hogy legyen valami, ami gyors, fájdalommentes és hordozható – írta az asszony a férjének május 28-án. – Ó, drágám, egyetlenem, hogy ezt kellett megélnünk!”

NEM VÁRT HATÓERŐK és körülmények összjátéka hozta végül a bombázókat London fölé, legelsősorban is egyetlen esemény, amelyre közvetlenül 1940. május 10-én szürkület előtt került sor, az egyik legszebb tavasz legelragadóbb estéjén, amire csak emlékezni lehet.

---

1 9 4 0

I. rész

—

A
FOKOZÓDÓ
VESZEDELEM

Május – Június

1. FEJEZET

A halottkém távozik

AZ AUTÓK SEBESEN SZÁGULDOTTAK VÉGIG A MALLON, A SZÉLES SUGÁRÚTON, ami összeköti a Whitehallt, a brit kormányzati negyedét és a Buckingham-palotát, VI. György király és Erzsébet királynő 775 szobás otthonát, melynek árnyékba boruló kőhomlokzata immár látható volt az út túlsó végéről. Május 10. péntek kora este volt. Csillagvirágok és kankalinok virítottak mindenütt. Zsenge tavaszi levelek vesztek a homályba a fák tetején. A St. James's park pelikánjai sütkéreztek a melegben és a látogatók csodálatában, miközben kevésbé egzotikus rokonaik, a hattyúk a szokott zord közönyükkel úsztak tova. A nap szépsége sokkoló ellentétben állt mindazzal, ami hajnal óta történt, amikor német csapatok nyomultak be Hollandiába, Belgiumba és Luxemburgba, elsöprő hatékonysággal alkalmazva páncélosokat, zuhanóbombázókat és ejtőernyős alakulatokat.

Az első autó hátsó ülésén Nagy-Britannia legmagasabb rangú haditengerészeti tisztviselője ült, az Admirális első lordja, a hatvanöt esztendős Winston S. Churchill. Korábban betöltötte már ugyanezt a posztot egyszer, az előző háború idején, az új kinevezését pedig Neville Chamberlain miniszterelnöktől kapta a jelenlegi háború kitörésekor. A második autóban Churchill rendőrségi testőre, Walter Henry Thompson, a Scotland Yard különleges részlegének felügyelője foglalt helyet, aki Churchill életének védelméért felelt. A hórihorgas, szikár, szögletes orrú Thompson mindenütt ott volt, gyakran feltűnt sajtófotókon, de ritkán esett szó róla – „mindenes” volt, ahogy akkoriban mondták, mint oly sokan mások, akikre a kormányzati munka épült: a rengeteg magán- és parlamenti titkár, asszisztens és gépíró, akik a Whitehall

gyalogságát alkották. Thompson azonban, többségüktől eltérően, mindig pisztolyt hordott a felöltője zsebében.

Churchillt a király rendelte magához. Az ok, legalábbis Thompson számára, nyilvánvalónak tűnt. „Hihetetlenül büszkén hajtottam az Öreg mögött” – írta.

Churchill belépett a palotába. A király ekkor negyvennégy éves volt, és az uralkodása negyedik esztendejének végéhez közeledett. Csámpás lábak, duzzadt ajkak és igen nagy fülek adattak neki; erőteljesen dadogott, törekenynek tűnt, kiváltképp a látogatójához képest, aki bár háromujjnyival alacsonyabb volt, egyszersmind jóval terebélyesebb is. A király nem bízott Churchillben. Az utóbbi rokonszenve VIII. Edward, a király bátyja iránt, akinek Wallis Simpsonnal, egy elvált amerikai asszonnyal folytatott románca 1936-ban a lemondási válsághoz vezetett, feszültséget okozott Churchill és a királyi család között. Ráadásul az uralkodó sérelmezte, hogy Churchill előzőleg bírálta Chamberlain miniszterelnököt az 1938-as müncheni egyezmény megkötése miatt, amely lehetővé tette Hitler számára, hogy annektálja Csehszlovákia egy részét. Churchill függetlensége és politikai pártállásának változásai minden tekintetben bizalmatlanságot ébresztettek benne.

Arra kérte Churchillt, hogy üljön le, és állhatatosan szemügyre vette, ahogy Churchill utóbb leírta, fürkésző és csúfondáros tekintettel.

Végül ezt kérdezte: – Gondolom, nem tudja, miért küldettem önért.

– Egyszerűen elképzelni sem tudom, uram.

AZ ALSÓHÁZBAN LÁZADÁSRA került sor, minek folytán Chamberlain kormányának helyzete ingataggá vált. Annak a vitának a kontextusában robbant ki, amelyet arról folytattak, hogy a briteknek nem sikerült kiverniük a német erőket a Németország által egy hónappal korábban megtámadott Norvégiából. Churchill az Admirális első lordjaként, a próbálkozás haditengerészeti vonatkozásaiért felelt. Most már a britek néztek szembe a távozás kényszerével a váratlanul lendületes német előrenyomulás folytán. Az összeomlás miatt felerősödtek a kormányváltást sürgető hangok. A hetvenegy éves Chamberlain, akit hol „Halottkém”, hol „Vén esernyő” néven emlegettek, nem látszott alkalmasnak

egy gyorsan eszkalálódó háború menedzselésére. Egy parlamenti képviselő, Leopold Amery május 7-én sístergő hangvételű beszédben tört pálcát Chamberlain felett, Oliver Cromwell 1653-ban elhangzott szavait visszhangozva: „Túlságosan régóta ülnek itt, és nem cselekedtek semmi jót. Távozzanak, azt mondom, tünjenek már el innen! Isten nevében, menjenek!”

Az Alsóház bizalmi szavazást tartott, mégpedig úgy, hogy a képviselők két sorba rendeződtek a teremben, attól függően, hogy igennel, vagy nemmel szavaztak, és elvonultak a szavazatszámológók elé, akik feljegyezték a szavazatukat. Első pillantásra úgy tűnt, hogy a voksolásból Chamberlain kerül ki diadalmasan – 281 igen szavazattal 200 nem ellenében –, ámde a korábbi szavazásokkal összevetve ez valójában csak világosabbá tette, menyire fogyóban van körülötte a levegő.

Utána Chamberlain találkozott Churchill-lel, és közölte vele, hogy a lemondását tervezi. Churchill, igyekezővén lojálisnak mutatkozni, az ellenkezőjére biztatta. A király ezt bátorítónak találta, ám a lázadók egyike, aki elborzadt attól, hogy a miniszterelnök esetleg megpróbál hivatalban maradni, ennek hallatán azt mondta Chamberlainre, hogy olyan, mint „egy szutykos, öreg rágógumi egy szék lábán”.

Május 9-re a Chamberlannel szembenállók eltökéltsége erősödött. A nap előrehaladtával a miniszterelnök távozása egyre bizonyosabbnak tűnt, és két ember emelkedett ki gyorsan a jelöltek közül, akik a legvalószínűbben a helyébe léphettek: a külügyminisztere, Lord Halifax és az Admirális első lordja, Churchill, akit a közvélemény nagy része csodált.

De aztán eljött a péntek, május 10., és kezdetét vette Hitler blitzkriegje Hollandia, Belgium és Luxemburg ellen. A hír komor felhőként borult a Whitehallra, bár Chamberlain számára némi reménysugarat hozott, hogy talán megtarthatja a pozícióját. Az Alsóház csak nem fogja vitatni, hogy amikor ilyen nagy horderejű események zajlanak, vakmerőség lenne kormányt váltani. A lázadók azonban nyilvánvalóvá tették, hogy nem fognak Chamberlain alatt szolgálni, és Churchill kinevezését szorgalmazták.

Chamberlain belátta, hogy nincs más választása, mint lemondani. Lord Halifaxot próbálta meggyőzni, hogy vállalja el a feladatot. Halifax megfontoltabbnak tűnt, mint Churchill, valószínűtlenebb volt, hogy egy új katasztrófába vezeti Nagy-Britanniát. A Whitehallon belül Churchillről úgy tartották, hogy ragyogó

szónok, de sokak szerint híján volt a jó ítélőképességnek. Maga Halifax „zsvány elefántnak” nevezte. Azonban Halifax, aki nem volt biztos benne, hogy képes háború idején vezetni az országot, nem vágyott a feladatra. Ezt annak rendje és módja szerint világgossá tette, amikor egy küldött, akit azért menesztettek hozzá, hogy rávegye az álláspontja megváltoztatására, azzal szembesült, hogy fogorvoshoz ment.

A döntés a királyra hárult. Ő elsőként Chamberlaint rendelte magához. „Elfogadtam a lemondását – írta a király a naplójába –, és közöltem vele, mennyire méltatlannak találom, ahogy bántak vele, és hogy borzasztóan sajnálom, hogy erre az egész vitára sor került.”

A két férfi az utódlásról beszélt. „Én természetesen Halifaxot javasoltam” – írta a király. Úgy vélte, hogy „Halifax a nyilvánvaló ember”.

Chamberlain azonban most meglepte: Churchillt ajánlotta.

A király ezt írta: „Hívtam Winstont, és felkértem a kormányalakításra. Ő elfogadta ezt, és azt állította, nem gondolta, hogy ezért hívtam” – bár Churchill a király beszámolója szerint felkészülten sorolta néhány ember nevét, akiket be kívánt vonni a kormányába.

A CHURCHILLT ÉS THOMPSON felügyelőt szállító autók visszatértek az Admirális épületegyütteséhez, a haditengerészet londoni parancsnokságához, amely az adott időben egyszersmind Churchill otthonaként is szolgált. A két férfi kiszállt a járművekből. Thompson, mint mindig, a felöltőjében tartotta az egyik kezét, hogy gyorsan hozzáférhessen a pisztolyához. Őrszemek fogadták őket feltűzött szuronyú puskákat tartva, míg homokzsákok takarásában további katonák foglaltak helyet, Lewis könnyűgéppuskákkal. A szomszédban zöldellő St. James's parkban hosszú csövű légvédelmi ágyúk meredeztek függőlegesen az ég felé.

Churchill Thompsonhoz fordult. – Tudja, hogy miért voltam a Buckingham-palotában – mondta.

Thompson tudta, és gratulált Churchillnek, de hozzátette, hogy jó lett volna, ha korábban kerül sor a kinevezésre, és jobb időkben, hiszen az előtte álló feladat roppantul nehéz.

– Isten a tudója egyedül, hogy mennyire az – mondta Churchill.

A két férfi olyan ünnepélyesen rázott kezét, mint gyászolók szoktak temetéseken. – Csakis abban tudok reménykedni, hogy nincs még túl késő – mondta Churchill. – Nagyon tartok az ellenkezőjétől. De hát csak annyit tehetünk, hogy elkövetünk minden tőlünk telhetőt, és beleadjuk, amit még lehet, bármi marad is ránk.

Józan szavak voltak ezek, bár Churchill titkon ujjongott. Egész életében erre a pillanatra várt. Nem számított, hogy ez a pillanat ilyen sötét időkben érkezett el, sőt, ha lehet, csak még tökéletesebbé tette ezt a kinevezést.

Thompson felügyelő könnyeket látott legördülni Churchill arcán a gyérülő fényben. Azon kapta magát, hogy neki is könnyek készülnek a szemébe szökni.

AZNAP KÉSŐ ESTE Churchill feküdt az ágyban, éberem a kihívás és a lehetőség bizsergető érzésétől. „Hosszú politikai pályafutásom során – írta – szinte az összes magas állami hivatalt betöltöttem, de készséggel bevallom, hogy az tetszett a legjobban, ami most jutott nekem.” A hatalom kívánása a hatalom kedvéért „alantas” cél, írta, hozzátéve, hogy „de országos válsághelyzetben áldás a hatalom, ha az ember hiszi, hogy tudja, milyen utasításokat kell kiadni”.

Hatalmas megkönnyebbülést érzett. „Végre jogosult lettem az egész szcenára érvényes utasításokat adni. Olyan érzésem támadt, mintha elhivatottsággal lépdelnék, és az egész addigi életem felkészülés lett volna erre az órára és erre a próbatételre... Bármilyen türelmetlenül is vártam a reggelt, remekül aludtam, és egyáltalán nem hiányoztak a boldog álmok. A tények jobbak az álmoknál.”

Dacára a Thompson felügyelő előtt megfogalmazott kételyeinek, Churchill nyilvánvaló magabiztosságot vitt magával a Downing Street 10-be a tekintetben, hogy vezetése alatt Nagy-Britannia megnyeri majd a háborút, jóllehet minden független szemlélő úgy ítélte volna meg, hogy nincs esélye. Churchill tudta, immár az a feladata, hogy mindenki mással is elhitesse ezt – a honfitársaival, a parancsnokokkal, a kormánya minisztereivel, legfőképpen pedig az amerikai elnökkel, Franklin D. Roosevelttel. A háborút illetően Churchill kezdettől fogva tisztában volt azzal az alapvető igazsággal, hogy nem nyerheti meg az Egyesült Államok részvé-

tele nélkül. Magára hagyottan, vélekedett, Nagy-Britannia képes ellenállni, és sakkban tartani Németországot, azonban csakis az Egyesült Államok hatalmas ipari és emberi kapacitása fogja biztosítani Hitler és a nemzeti szocializmus végleges eltörlését.

Még ijesztőbbé tette mindezt, hogy Churchillnek igen gyorsan kellett ezeket a célokat elérnie, még mielőtt Hitler teljes figyelmével Anglia felé fordulhatna, és rászabadítaná a légierijét, a Luftwaffét, amely a brit hírszerzés vélekedése szerint messze felülmúlta a brit királyi légierőt.

MINDEKÖZBEN CHURCHILLNEK MINDENFÉLE egyéb kihívásokkal is meg kellett birkóznia. A hónap végén hatalmas személyes adósság megfizetése volt esedékes, és Churchill nem rendelkezett a fizetéshez szükséges összeggel. Az egyetlen fia, Randolph hasonlóképpen úszott az adósságban; egyre csak bizonyoságot tett a tehetségéről nem csak a pénzköltést, hanem a szerencsejátékokban való veszteséget illetően is, ezekben a játékokban legendásan ügyetlen volt; emellett túl sokat ivott, és ittasan olyannyira hajlama volt jelenetet csinálni, hogy az anyja, Clementine (Klementínnek ejtendő) úgy látta, állandó kockázatot jelent a magatartása, és egy napon helyrehozhatatlanul kínos helyzetbe fogja hozni a családot. Churchillnek foglalkoznia kellett az elsötétítési rendeletekkel és a szigorú fejadagrendszerrel is, továbbá tisztviselők egyre tolaodóbb jelenlétével, akik azon fáradoztak, hogy megóvják őt a merényletektől; valamint, nem utolsósorban, a munkások végeláthatatlan seregével, akiket azért küldtek, hogy támfalakkal oltalmazzák a légitámadások ellen a Downing Street 10-et és a Whitehall többi részét, a végeérhetetlen kopácsolásukkal, ami az összes többi bosszantó tényezőnél inkább képes felbőszíteni őt.

Kivéve talán a fütyörészést.

A viszolygás, amivel a fütyörészés iránt viseltetik, mondta egyszer, az egyetlen közös vonása Hitlerrel. Több volt ez pusztán megszállottságnál. „Már-már pszichiátriai értelemben vett zavartságot vált ki nála, hatalmas, azonnali és irracionális zavartságot” – írta Thompson felügyelő. Egy ízben, amikor együtt sétáltak a Downing Street 10-hez, Thompson és a miniszterelnök találkozott egy rikkancsfiúval, aki talán tizenhárom éves lehetett,

és feljűk tartott, „zsebre vágott kézzel, a hóna alatt újságokkal, hangosan és vidáman fűtűrészeve” – idézte fel Thompson.

Ahogy a fiú közelebb ért, Churchillben felhorgadt az indulat. Görnyedt vállal odalépett a fiúhoz. – Hagyd abba a fűtűrészt! – förmedt rá.

A fiú szembetűnű nyugalommal így felelt: – Miért tenném?

– Azért, mert nekem nem tetszik, és förtelmes zaj.

A fiú továbbment, aztán hátrafordult, és ezt kiáltotta: – Hát, be tudja fogni a fűlét, nem?

És már ment is tovább.

Churchill egy pillanatra megdermedt. Haragtól sötétedett el az arca.

Ámde Churchill nagy erősségeinek egyike a távlatos szemléletmód volt, ami képessé tette, hogy dobozokba tegye a különálló eseményeket, és ilyenformán a rossz hangulat egyetlen szemvilanás alatt derűnek adhatta át a helyét. Miután folytatták az útjukat, a felűgyelő látta, hogy Churchill elmosolyodik. A miniszterelnök elismételte a fiú replikáját: – Be tudja fogni a fűlét, nem?

És hangosan felnevetett.

CHURCHILL AZONMÓD NEKIVESELKEDETT AZ új feladatoknak, sokakba bátorságot öntött, másoknak viszont a legborzasztóbb aggodalmait erősítette meg.

2. FEJEZET

Egy este a Savoyban

A TIZENHÉT ÉVES MARY CHURCHILL AZNAP, MÁJUS 10-ÉN REGGEL a kontinensről érkező komor hírré ébredt. Már önmagukban a részletek is rémisztőek voltak, és csak még sokkolóbbak lettek annak fényében, hogy miként töltötte Mary az éjszakát, és mi történt ezalatt a La Manche-csatorna túloldalán.

Mary a legfiatalabb volt Churchill négy gyermeke közül; egy ötödik gyermek, egy Marigold nevű lány, a család szeretett „Duckadillyje” vérmérgezésben halt meg 1921 augusztusában, kétévesen és kilenc hónaposan. Mindkét szülő jelen volt a halálakor, amely pillanatot, mint Churchill később Marynek elmesélte, „olyan vad sikoltozásra készítette Clementine-t, mint egy rettenetes fájdalomtól gyötrődő állatét”.

Mary legidősebb nővére, a harmincéves Diana, Duncan Sandys (ejtsd Szendsz) felesége volt, aki Churchill „különleges segéd tisztjeként” szolgált a Légoltalmi Szolgálatnál (Air Raids Precautions, ARP), a Belügyminisztérium polgári védelmi részlegénél. Három gyerekük született. A második legidősebb nővér, a huszonöt éves Sarah, akinek annyira makacs természet adatott, hogy gyerekkorában az „öszvér” becenévvel illették, színésznő volt, és Churchill bánatára egy osztrák vállalkozóhoz, bizonyos Vic Oliverhez ment feleségül, aki tizenhat évvel idősebb volt nála, és már kétszer nősült, mielőtt Sarah-val megismerkedett. Nekik nem született gyerekük. A negyedik testvér, a majdnem huszonkilenc éves Randolph egy évvel korábban feleségül vette Pamela Digbyt, aki immár húszéves volt, és várandós az első gyermekükkel.

Mary csinos, jókedélyű és eleven lány volt, akit az ismerősei egyike „nagyon hebehurgyának” minősített. Egy tavaszi bárány meg nem alázott lelkességével viszonyult a világhoz, olyan jámborsággal, amit egy fiatal amerikai látogató, Kathy Harriman émelyítőnek talált. „Nagyon intelligens lány – írta Harriman –, de annyira naiv, hogy az már fáj. Ami a szívéen, az a száján; aztán az emberek kinevetik, gúnyt űznek belőle, és mivel szuperérzékeny, a szívére veszi az egészet.” A születésekor az anyja, Clementine úgy becézte, hogy „Mary, az egér”.

Miközben Hitler milliókat sújtott halállal és gyötrellemmel Hollandiában, Belgiumban és Luxemburgban, Mary a barátnőivel remekül szórakozott. Az este vacsorával kezdődött Mary közeli barátnőjénél, Judynál – Judith Venetia Montague-nál –, közeli, szintén tizenhét éves rokonánál, aki a néhai Edwin Samuel Montague, egykori India-ügyi miniszter és a felesége, Venetia Stanley lánya volt. Drámák és spekulációk hatották át a házasságukat: mielőtt Venetia feleségül ment Montague-hoz, három évig viszonyt folytatott az egykori miniszterelnökkel, H. H. Asquith-tal, aki harmincöt évvel idősebb volt nála. Hogy volt-e valaha is testi kapcsolat Venetia és Asquith között, kettejükön kívül mindenki számára megválaszolatlan kérdés maradt, bár ha a szavak mennyiségéből meg lehet ítélni a romantikus intenzitást, Asquith menthetetlenül belehabarodott Venetiába. A viszonyuk három éve alatt legalább 560 levelet írt neki, némelyiket kormányülések alatt fogalmazta, amely hajlama Churchill szerint „Anglia legnagyobb biztonsági kockázata” volt. Venetia meglepetésszerű eljegyzését Montague-val Asquith lesújtónak találta. „Semmilyen pokol nem lehetne ennyire rossz” – írta.

Számos további fiatalember és ifjú hölgy vett részt Montague-ék vacsoráján, az előkelő londoni társaság valamennyi tagja, a brit nemesség sarjai, akik a város népszerű klubjaiban étkeztek, táncoltak és pezsgőztek. A háború nem vetett véget a tivornyáiknak, bár valamelyest beárnyékolta őket. A férfiak közül sokan bevonultak a hadsereg valamelyik fegyverneméhez, talán az RAF minősült a legromantikusabbnak, vagy olyan katonaiskolákban lapultak, mint Sandhurst, vagy Pirbright. Egyesek Norvégiában harcoltak, mások pedig ezidőtájt voltak külföldön a brit expedíciós haderővel. Mary baráti köréből sok lány csatlakozott a Női Önkéntes Szolgálatához, amely segédkezett az evakuáltak áttelepítésében, pihenőközpontokat működtetett, és élelmet adott

a rászorulóknak, de egyszersmind olyan változatos feladatokkal is foglalatostkodott, mint például kutyaszőr fonallá sodrása ruhakészítés céljából. Más fiatal nők nővérnek tanultak; akadtak, akik homályos posztokat töltöttek be a Külügyminisztériumban, ahol, mint Mary kifejezte, „nem meghatározandó tevékenységeket” folytattak. A szórakozás azonban szórakozás volt, és dacára a sűrűsödő sötétségnek, Mary és a barátnői táncoltak; Mary, az apjától minden hónap elsején kapott 5 font zsebpénzzel felfegyverkezve. „Londonban élénk volt a társasági élet – írta Mary egy memoárban. – Az elsötétítések ellenére a színházak tele voltak, rengeteg éjszakai mulatóban lehetett késő éjjel táncolni, miután az éttermek bezártak, és sok-sok ember még mindig rendezett vacsoravendégségeket, nem ritkán egy-egy eltávozáson lévő fiú tiszteletére.”

Marynek és a barátnőinek a Player's Theater volt a kedvenc helye, a Covent Garden közelében, ahol az asztaloknál ülve olyan színészeket néztek, mint Peter Ustinov, aki régi varietédalokat adott elő. Hajnali kettőig maradtak, amíg a színház be nem zárt, majd az elsötétített utcákon sétáltak haza. Mary csodálta a teliholdas éjszakák által elővarázsolt szépséget és titokzatosságot: „Előbukkanni utcákból, amelyek olyan mély árnyékba borulnak, mint sötét völgyek, a holdfény megvilágította hatalmas Trafalgar Square-re, a St. Martin-in-the-Fields klasszikus szimmetriájával a háttérben, meg az éjszakai égbolt felé meredő Nelson-oszloppal, amely körül az oroszok oly félelmetesek és sötétek – olyan látvány volt ez, amit soha nem fogok elfelejteni.”

Judy Montague vacsoráján a férfiak között akadt egy fiatal őrnagy, bizonyos Mark Howard, akit Mary jóképűnek és kellemes társaságnak talált, és aki „meglehetősen tetszett” neki. Howard, aki négy évvel később egy bevetés során életét veszítette, a Coldstream Guards, a brit reguláris haderő legrégebben szolgáló ezredének őrnagya volt. Bár aktív harci alakulatnak minősültek, feladataik közé tartozott a Buckingham-palota őrzése is.

Vacsora után Mary, Mark és a barátai a híres Savoy Hotel-be mentek táncolni, onnan pedig egy éjszakai szórakozóhelyre, amely népszerű volt London előkelő fiatalemberei és ifjú hölgyei körében, a „Társaság éjjeli főhadiszállásaként” emlegetett 400 Clubba. A Leicester Square-i alagsorok egyikében működő klub hajnalig nyitva tartott, miközben a vendégek a tizennyolc tagú zenekar szolgáltatta muzsikára keringöztek és foxtrottoztak. „Jó-

formán csak Markkal táncoltam – írta Mary a naplójába. – Nagyon jó volt! Hajnali 4-kor értem haza és feküdtem le.”

Mary aznap, május 10-én, péntek reggel értesült Hitler európai villámháborújának megindulásáról. Ezt írta a naplójába: „Miközben a múlt éjjel Mark és én vidáman és oly gondtalanul táncoltunk, a hideg, szürke hajnalon Németország lerohant két újabb ártatlan országot: Hollandiát és Belgiumot. A támadás besztialitása felfoghatatlan.”

Mary iskolába ment, a Harley Streeten működő Queen’s College-ba, ahol nem bentlakó, „nappali lányként” franciát, angol irodalmat és történelmet tanult. „Bizonytalanság és kétely felhője lebegett felettünk egész nap – jegyezte fel. – Mi fog történni a kormánnyal?”

Rövidesen megkapta a választ. Délután, ahogy szokása volt péntekenként, a Churchill család chartwelli, Londontól nagyjából 40 km-re délkeletre fekvő birtokára utazott. Ott cseperedett fel egy állatseregletet nevelgetve, melynek egyes példányait egy vállalkozáson keresztül igyekezett eladni, amit „A Boldog Állatkertnek” nevezett. A főépületet, Churchill dolgozószobáját kivéve, a háború idejére lezárták, de a birtokon lévő kisebbik ház nyitva maradt, és Mary egykori becses dajkája, Maryott Whyte lakott benne, Clementine első unokatestvére, akit a családban hol Moppet, hol Nana néven emlegettek.

Meleg, nyári hangulatú este volt. Mary a kisebbik ház lépcsőjén ült a kékes alkonyatban – az „esti homályban”, ahogy ő nevezte –, és az odabent szóló rádiót hallgatta. Olyan 9 óra körül, közvetlenül a BBC szokásos hírműsora előtt, Chamberlain hangja hallatszott, aki rövid beszédet mondott, amelyben bejelentette, hogy lemondott, és immár Churchill a miniszterelnök.

Mary el volt ragadtatva. Sokan mások nem annyira.

MARY TÁRSASÁGÁNAK LEGALÁBB egy tagja számára, aki szintén jelen volt aznap éjjel a Savoyban és a 400 Clubban, a kinevezés nyugtalanító volt, az országra és a háborúra, valamint a saját sorsára valószínűsíthető hatását tekintve egyaránt.

Május 11. szombat reggelig John „Jock” Colville Chamberlain helyettes magántitkáráként szolgált, most azonban azon kapta magát, hogy Churchill beosztottja lett. Az új feladat támasztotta követelményeket tekintetbe véve azzal a kilátással szembesült,

hogy gyakorlatilag együtt fog élni Churchill-lel a Downing Street 10-ben. Mary ambivalensen, majdhogynem bizalmatlanul tekintett Jockra: „Azt gyanítottam – helyesen, mindkét tekintetben! –, hogy „Chamberlainista” és „München-párti”. Colville viszont szintén nem volt elbűvölve Marytól: „Úgy gondoltam, hogy a Churchill-lány meglehetősen el van telve magával.”

Egy magántitkár munkája presztízzsel járt. Colville négy másik, újonnan kinevezett emberhez csatlakozott, akik Churchill „külön irodájának” személyzetét alkották, és jószerével a helyetteseként szolgáltak, miközben titkárok és gépírók egy másik csapata a diktálások rögzítésével és egyéb irodai rutintennivalókkal foglalkozott. Olybá tűnt, hogy Colville-t öröksége determinálja a kinevezésére a Downing Street 10-be. Az apja, George Charles Colville ügyvéd volt, az anyja, Lady Cynthia Crewe-Milnes pedig az udvarban teljesített szolgálatot Mária anyakirálynő palotahölgyeként. Egyszersmind szociális munkásként is tevékenykedett, pátyolgatva Kelet-London szegényeit, és hébe-hóba magával vitte Colville-t is, hogy lássa az angol élet másik oldalát. Tizenkét évesen Colville V. György király tiszteletbeli apródja lett, ami ceremóniális tisztség volt, és arra kötelezte, hogy évente háromszor térdnadrágot, csipkés ujjast, királykék köpenyt és háromszögletű, piros tollas kalapot öltve jelenjen meg a palotában.

Bár csak huszonöt éves volt, Colville idősebbnek tűnt, amihez a kötelező hivatali öltözet temetési jellege, valamint sötét szemöldöke és szenttelen arca egyaránt hozzájárult. Mindezek miatt zord, rosszmájú ember benyomását keltette, holott valójában – ahogy egyértelműen kiderült a titkos naplójából, melyet a Downing Street 10-ben töltött időben vezetett – az emberi viselkedés éles szemű megfigyelője volt, aki jóindulattal írt, és egészében véve mélységes megbecsüléssel viseltetett az őt körülvevő világ iránt. Két bátyja volt, akikért nagyon aggódott: az idősebb, David a hadiflottánál szolgált, a másik, Philip pedig a szárazföldi sereg őrnagyaként Franciaországban, a brit expedíciós haderőnél.

Colville csupa jó iskolába járt; ez fontos volt a brit felsőbb körökben, ahol egy-egy iskola afféle ezredzászló szerepét töltötte be. A középiskola brit megfelelőjét Harrowban végezte, ahol a vívócsapat kapitánya volt, majd Cambridge-ben a Trinity College-ban folytatta a tanulmányait. Harrow kiváltképp rendkívüli hatással volt a Nagy-Britannia felsőbb osztályából származó fiatal emberek sorsára; nyilvánvalóvá teszi ezt a harrowi „öregdiá-

kok” névsora, akik között hét miniszterelnök akad, az egyik nem más, mint Churchill, aki nem volt fényes tanuló, és a tantestület egyik tagja szerint „fenomenálisan slamposnak” mutatkozott. (Később a harrowiak sorát gyarapította Benedict Cumberbatch, színész, valamint kollégája, *A herceg menyasszonyából* is ismert Cary Elwes, és egy James Bond nevezetű ornitológus.) Colville megtanult németül, és két németországi tanulmányúton csiszolta a tudását, amelyek közül az elsőre 1933-ban került sor, röviddel Hitler kancellárrá válása után, a másodikra pedig 1937-ben, amikor Hitlernek már teljhatalma volt. Colville eleinte ragályosnak találta a német lakosság lelkesedését, de az idő múlásával nyugtalan lett. Baden-Badenben szemtanúja volt egy könyvégetésnek, később pedig elment meghallgatni Hitler egyik beszédét. „Nem láttam azelőtt, és azóta sem a tömeghisztéria ilyen, mindenkire kiterjedő megnyilvánulását” – írta. Ugyanebben az évben került a Külügyminisztérium állományába, a diplomáciai szolgálati osztályhoz, amely magántitkárokkal látta el a Downing Street 10-et. Két évvel később azon kapta magát, hogy Chamberlainnek dolgozik, akinek addigra minden figyelmét lekötötte a kudarcos müncheni egyezményt követő konfliktus. Churchill, Chamberlain egyik legfőbb bírálója „teljes és tökéletes vereségnek” nevezte az egyezményt.

Colville kedvelte és tisztelte Chamberlaint, és félt, vajon mi fog történni most, hogy Churchill került hatalomra. Előretételezve csakis káoszt látott. Mint sokan mások a Whitehallban, úgy vélte, hogy Churchill szeszélyes és minden lében kanál, hajlamos minden irányba egyszerre dinamikus cselekvésbe kezdeni. A közvélemény azonban csodálattal övezte. Colville a naplójában Hitlert hibáztatva ezért az áradó népszerűségért ezt írta: „Hitler egyik legügyesebb húzása az volt, hogy Winstont tette meg első számú közellenségévé, ez a tény ugyanis segített neki első számú hőssé válni itthon és az Egyesült Államokban.”

Colville számára úgy tűnt, mintha komorság miazmája telepedt volna a Whitehallra, amikor Churchill kinevezésének potenciális következményei kezdtek tudatosulni. „Lehetséges, persze, hogy ő olyan elszánt és energikus ember, amilyennek a közvélemény tartja, és lehetséges, hogy képes lesz felpörgetni a nyikorgó katonai és ipari gépezetünket – írta Colville. – De ez rettenetes kockázat, meggondolatlanság és látványos hősködés veszélye fakadhat belőle, és akaratlanul is tartok tőle, hogy ez az ország

olyan veszedelmes helyzetbe lesz belekormányozva, amilyenben még sosem volt.”

Colville titkon abban reménykedett, hogy Churchill nem lesz sokáig hivatalban. „Úgy tűnik, némelyek hajlanak a feltételezésre, hogy N. C. – Neville Chamberlain – rövidesen visszatér” – osztotta meg a naplójával.

Egy dolog azonban bizonyosnak látszott: Colville beosztása Churchill alá bőséges materiával fog szolgálni a naplónak, amelyet Colville nyolc hónappal korábban, közvetlenül a háború kitörése után kezdett vezetni. Csak később ötlött fel benne, hogy amikor ekként cselekedett, alkalmasint súlyosan megsértette a nemzetbiztonsággal kapcsolatos törvényeket. Ahogy egyik magántitkár társa később kifejezte: „Bámulattal tölt el, micsoda biztonsági kockázatot vállalt Jock, amiért azonmód ki kellett volna, hogy rúgják, ha rajtakapják.”

COLVILLE MÁSNAPI SZKEPTICIZMUSA az egész Whitehallban visszhangra talált. VI. György király ezt írta a naplójába: „Még mindig nem tudom elképzelni Winstont miniszterelnökként.” A király összefutott Lord Halifaxszal a Buckingham-palota udvarán, amelyen Halifaxnak királyi engedélye volt átjárni, amikor a Euston Square-en lévő otthona és a Külügyminisztérium között ingázott. „Találkoztam a kertben Halifaxszal – írta a király –, és megmondtam neki, hogy sajnálom, hogy nem ő a miniszterelnök.”

Halifax, bár újonnan került a Külügyminisztérium élére, szkepszissel viseltetett Churchill és a szilaj tetterő iránt, amelyet valószínűsíthetően a Downing Street 10-be hozott. Május 11-én, szombaton, egy nappal Churchill kinevezése után Halifax ezt írta a fiának: „Remélem, hogy Winston nem vezet bennünket semmilyen meggondolatlanságba.”

Halifax – akit Churchill Pooh-nak becézett, Milne Micimacója (Winnie-the-Pooh) után – sérelmesnek találta, hogy Churchill új kabinetjének tagjai hűján vannak az intellektuális súlynak. Valamennyiüket „gengszterekhez” hasonlította, és a főgengszternek az ő szemében Churchill minősült. „Nemigen találkoztam senkivel, akinek a tudásában furcsább hiányosságok lennének, vagy akinek csapongóbban működne az elméje – írta Halifax a naplójába azon a szombaton. – Vajon lehetséges lesz rendszeren működtetni? Sok múlik ezen.”

Churchill kinevezése felbőszítette az egyik parlamenti képviselő feleségét, aki Hermann Göringhez, a német légierő, a Luftwaffe elhízott, kegyetlen parancsnokához, a Harmadik Birodalom második leghatalmasabb emberéhez hasonlította. „W. C. valójában Göring angliai megfelelője – írta –, másra se vágyik, mint vére, »Blitzkriegre«, túlteng benne az egó, túl sokat eszik, ugyanúgy a vérében van a megbízhatatlanság, szokása nagyozolni és üres frázisokat pufogtatni.”

Egy civil naplóíró, bizonyos Nella Last azonban másként látta, mint beszámolt erről a Mass-Observation néven ismert szervezetnek, amelyet két évvel a háború előtt hoztak létre Nagy-Britanniában, és amely önkéntesek százait toborozta, hogy naponkénti naplóírással segítsék a szociológusokat a britek hétköznapi életének jobb megértésében.* A naplóírókat arra biztatták, fejlesszék a megfigyelőképességüket olyanképpen, hogy vezessenek fel mindent, ami a saját és barátaik kandallópárkányán található. Lasthoz hasonlóan sok önkéntes a háború folyamán végig naplót vezetett. „Amennyiben az egész életemet egyetlen emberrel kellene töltenem – írta Nella –, Chamberlaint választanám, de úgy gondolom, szívesebben elfogadnám Mr. Churchillt viharban, és ha hajótörést szenvednék.”

A közvélemény és Churchill szövetségesei zajosan ünnepelték a kinevezését. Gratuláló levelek és táviratok áradata érkezett az Admiralitásra. Ezek közül kettő bizonnal bizsergést ébresztett Churchillben; mindkettő olyan nőtől jött, akikkel hosszú ideje barátságot ápolt, és akik más-más időben talán romantikus terveket dédelgettek vele kapcsolatban. Clementine természetesen kíváncsi volt, és állítólag mindkét nő nyugtalanította.

„A kívánságom megvalósult – írta Violet Bonham Carter, H. H. Asquith, az 1928-ban elhunyt korábbi miniszterelnök lánya. – Immár hittel és bizakodással tudok szembenézni mindennel, ami következik.” Jól ismerte Churchillt, és tudta, hogy az energiája és a harciassága átalakítja majd a hivatalt. „Tudom, akárcsak te, hogy a szél elvettetett, és hogy valószínűleg mindannyian vi-

* A Mass-Observation legalább annyira volt antropológiai és auto-etnográfiai mozgalom, mint szervezet; a nevet leginkább talán a „Tömegvizsgálat” szóval magyarázhatnánk, megjegyezve – Müllner András nyomán –, hogy ez egyszerre jelenti „a tömeg vizsgálatát” és „a tömeg vizsgálódását” – a ford.

hart fogunk aratni – írta. – De te meg fogod lovagolni – ahelyett, hogy menekülnél előle. – Hála az Égnek, hogy ott vagy a sorsunk kormányrúdjánál – és tüzeld fel a nemzet lelkét a sajátoddal!”

A másik levél Venetia Stanley-től jött, attól a nőtől, aki levelezésben folytatott viszonyt Asquithal. „Drágám – írta Venetia most Churchillnek –, hadd kapcsolódjon be az én hangom is az örömteli hálaénekbe, amely szerte a civilizált világban felcsendült, amikor te lettél a miniszterelnök. Istennek hála, végre!” Örömmel töltötte el, írta Churchillnek, hogy „esélyt kaptál valamennyiünk megmentésére”.

Megtoldotta ezt egy utóirattal: „Milyen jó, hogy véletlenül ismét olyasvalaki lakik a tízes szám alatt, akit szeret az ember.”

3. FEJEZET

London és Washington

A HÁBORÚ ÉS VÉGSŐ KIMENETELE SZEMPONTJÁBÓL AMERIKA ÓRIÁSKÉNT magasodott Churchill gondolataiban. Olybá tűnt, hogy Hitler maga alá fogja gyúrni egész Európát. Németország légiereje, a Luftwaffe a vélekedések szerint sokkal nagyobb és erősebb volt a brit Királyi Légierőnél [Royal Air Force; RAF], tengeralattjárói és felszíni hadihajói pedig már súlyosan akadályozták az élelmiszer, a fegyverek és a nyersanyagok létfontosságú áramlását a szigetországba. Az előző háború megmutatta, mennyire ütőképes tud lenni az Egyesült Államok katonai hatalomként, amikor akcióba lendül; most önmagában is rendelkezett az erőviszonyok kiegyenlítéséhez szükséges forrásokkal.

Amerika fontossága Churchill stratégiai gondolkodásában nyilvánvalóvá vált a fia, Randolph számára, amikor egy reggel, kevéssel a miniszterelnöki kinevezés után az Admiralitás épületében belépett az apja hálószobájába, aki éppen egy mosdólávór és egy tükör előtt állva borotválkozott. Randolph ekkoriban Churchill régi alakulatának, a Királynő Negyedik Huszárezredének tisztjeként szolgált, és eltávozáson volt odahaza.

– Ül le, drága fiam, és olvasd el az újságokat, amíg befejezem a borotválkozást – mondta neki Churchill.

Pár pillanat múltán Churchill félig-meddig a fia felé fordult. – Azt hiszem, látom, hogyan fogok megküzdeni ezzel – jegyezte meg.

Visszafordult a tükör felé.

Randolph rájött, hogy az apja a háborúról beszél. A megjegyzés meghökkentette, idézte fel, ugyanis ő maga nemigen látott esélyt arra, hogy Nagy-Britannia felülkerekedjen. – Úgy érted,

hogy elkerülhetjük a vereséget? – kérdezte. – Vagy megverhetjük a szemeteket?

Churchill ekkor a lavórba dobta a borotvát, és hevesen szembefordult a fiával. – Természetesen úgy értem, hogy megverhetjük őket! – csattant fel.

– Hát, én nagyon szeretném – felelte Randolph –, de nem látom, hogyan lehetnél rá képes.

Churchill megtörölte az arcát. – Be fogom vonni az Egyesült Államokat.

AMERIKÁBAN A KÖZVÉLEMÉNY EGYÁLTALÁN nem szándékozott bevonódni semmibe, a legkevésbé egy európai háborúba. Ez változás volt a konfliktus korai időszakához képest, amikor a Gallup mérése szerint az amerikaiak 42%-a azt mondta, hogy ha Franciaország és Nagy-Britannia veresége az elkövetkező hónapokban bizonyosnak tűnik, az Egyesült Államok üzenjen hadat Németországnak, és küldjön katonákat; 48% pedig nemleges választ adott. Azonban Hitler inváziója Hollandia, Belgium és Luxemburg ellen drasztikusan megváltoztatta a közvélekedést. A Gallup 1940 májusában készített felmérése azt mutatta, hogy a lakosság 93%-a az izolacionizmusként ismert álláspontot képviseli, és ellenzi a hadbalépést. A Kongresszus előzőleg kodifikálta ezt az ellenérzést, kezdve 1935-ben egy törvénysorozattal, a Semlegességi Törvényekkel, amelyek szigorúan szabályozták a fegyver- és lőszerexportot, és korlátozták az amerikai hajókon való szállításukat hadban álló országok részére. Az amerikaiak rokonszenveztek Angliával, de most felmerült a kérdés, hogy mennyire stabil a brit birodalom, amely leváltja a kormányát ugyanazon a napon, amikor Hitler megtámadta Hollandiát, Belgiumot és Luxemburgot.

Május 11-én, szombat délelőtt Rooseveltnél elnök kormányülést hívott össze a Fehér Házba, amelyen Anglia új miniszterelnöke vált a megbeszélés témájává. A fő kérdés az volt, vajon képes lehet-e felszínen maradni ebben az újonnan eszkalálódott háborúban. Rooseveltnél számos alkalommal váltott üzeneteket Churchilllel, amíg az haditengerészeti miniszter volt, de ezeket titokban tartotta, félve, hogy felbőszítené velük az amerikai közvéleményt. A kormányülés hangütése összességében szkeptikus volt.

A jelenlévők egyike Harold L. Ickes belügyminiszter volt, Rooseveltt befolyásos tanácsadója, akinek a nevéhez a New Deal, Rooseveltt társadalmi munkával és pénzügyi reformokkal kapcsolatos programjának megvalósítása fűződött. „Úgy fest – jelentette ki Ickes –, hogy Churchill nagyon megbízhatatlan, amikor ital hatása alatt áll.” Ráadásul Ickes „túlságosan öregnek” tartotta Churchillt. Frances Perkins munkaügyi miniszter szerint Rooseveltt „bizonytalanak” tűnt Churchillt illetően ezen a kormányülésen.

Az új miniszterelnökkel kapcsolatos, különösen az alkoholfogyasztása miatti kételyek, azonban már jóval a kormányülés előtt jelen voltak. 1940 februárjában Sumner Welles, az Egyesült Államok külügyminiszter-helyettese nemzetközi körútra indult, a „Welles-misszióra”, hogy az európai politikai helyzetet felmérve találkozzon a berlini, londoni, római és párizsi vezetőkkel. Felkereste többek közt Churchillt is, aki akkor haditengerészeti miniszter volt. Welles utóbb ezt írta a jelentésébe a találkozásról: „Amikor bevezettek az irodájába, Mr. Churchill a kandalló előtt ült, egy 24 hüvelykes szivart szívott, és whiskey-t ivott szódával. Teljesen nyilvánvaló volt, hogy az érkezésem előtt már jó sok whiskey-t elfogyasztott.”

A Churchillre vonatkozó szkepticizmus fő forrása azonban az Egyesült Államok londoni nagykövete, Joseph Kennedy volt, aki nem szívelte a miniszterelnököt, és többször is pesszimista jelentéseket küldött Nagy-Britannia kilátásairól és Churchill jelleméről. Egy ízben Kennedy elismételte Rooseveltnak egy Chamberlain által tett megjegyzés lényegét, miszerint „Churchill iszik, mint a gödény, és az ítélőképessége soha nem bizonyult jónak”.

Viszonzásul Kennedyt sem kedvelték Londonban. Churchill külügyminiszterének, Halifaxnak a felesége rossz néven vette, hogy a nagykövet pesszimista Nagy-Britannia túlélési esélyeit illetően, és azt jövendőli, hogy az RAF egykettőre szét lesz verve.

Ezt írta: „Képes lettem volna élvezettel megölni.”